

Mens en Wereld

Op een koude woensdagmiddag in december, was ik naar Rotterdam gereisd, om te eten bij mevrouw G. Reddingius-Swart, die iedere woensdag om de veertien dagen bij haar thuis een „open tafel” houdt. Dat is een maaltijd voor alleenstaanden, die anders iedere dag voor zichzelf moeten koken of in hun eentje in de stad gaan eten en die het op prijs stellen, om nu eens gezellig aan een mooi gedekte tafel, met zo'n tien of twaalf mensen rustig te dineren en te praten en na afloop een kopje koffie te drinken. De kosten van dit alles bedragen een rijksdaalder en dat is voor een etentje buitenshuis natuurlijk bijzonder goedkoop.

Zo had ik dus, op uitnodiging van mevrouw Reddingius, huis en haard in Amsterdam achtergelaten en ik verwachtte bij mijn aankomst in de late namiddag, de gastvrouw aan te treffen in de keuken, druk in de weer met de voorbereidingen. Dat was niet zo. Mevrouw Reddingius zat nog heel rustig, te midden van een stuk of tien dames, een damesmiddag te leiden over Sartre en zo viel ik, in plaats van in de keukenactiviteiten, pardoos met m'n neus midden in het existentialisme: „de mens is niet, wat hij is, maar wat hij doet” en „de hel, dat zijn de anderen”. Ik vond het maar een moeilijke omschakeling.

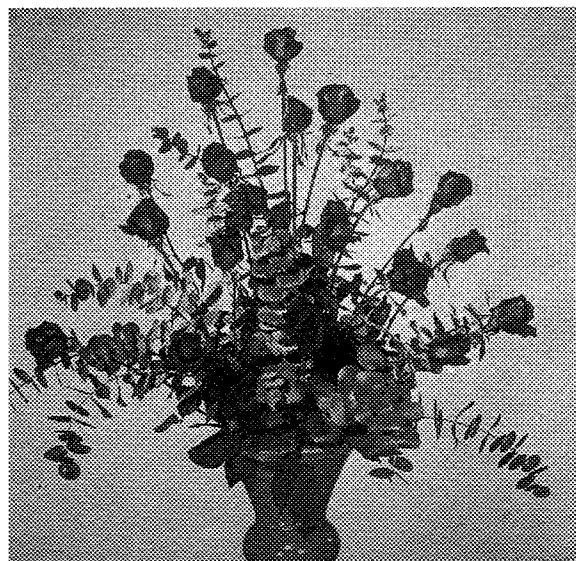
Van Sartre naar de rijst met kipperagoût ging weer gemakkelijker. We werden weer, wie we waren en genoten van de voortreffelijke kookkunst van mevrouw Reddingius.

‘t Was een enige belevenis, die maaltijd, die mensen – we waren met ons negenen – en die hele sfeer. Ik zou haast zeggen: „Dat moest meer gedaan worden”, maar ik durf het niet. Beslist niet, ik vind het zo'n enorme opgave, om zo iets te beginnen en vol te houden, dat ik het voorlopig alleen nog maar durf te signaleren als een heel unieke gebeurtenis.

„Je moet die dingen natuurlijk goed organiseren,” zei ze tegen me in de keuken. „Ja”, knikte ik ijverig, want dat is ook zo, maar daarnaast organiseert ze nog zovéél! 's Middags dames met Sartre, 's avonds gasten om te eten, de volgende avond weer een huis met mensen voor een huiskamerbijeenkomst en dat iedere maand maar weer ettelijke keren, terwijl ze daarbij ook nog geestelijk raadvrouw is.

Ik wou, dat ik een grote bos rode rozen had, waar ik van het H.V. mee mocht doen, wat ik wilde. Dan reisde ik nog eens naar Rotterdam en ik gaf ze met een diepe buiging aan mevrouw Reddingius.

Helaas, ik heb ze alleen maar op een plaatje...

Zo was het ook nog een keer

Zo is het ook nog een keer geweest. En hoe, als we denken aan het televisie-programma, dat zo veel stof heeft doen opwaaien! Heel Nederland staat overeind, en er zijn protesten gekomen van alle kanten; niet alleen van oprechte Christenen die zich gekwetst hebben gevoeld, maar er is een hele rel ontstaan. Er zijn fari-zeeërs, die nu hun kans schoon zien; er zijn voor en na velen geheveld die nu om vergelding roepen. Ze verschuilen zich allen achter de christelijke overtuiging. Zo zeer, dat het gevaar voor geloof en kerk door deze reacties veroorzaakt, groter is dan dat van de uitzending zelf.

Maar de vraag die gesteld wordt is: wat zegt een humanist daar nu van? Laat ik dan allereerst trachten begrip te wekken voor hen die werkelijk oprecht in hun gevoelens getroffen zijn. Dat is niet overbodig, want wie zijn oor te luisteren legt in de buitenkerkelijke wereld, zal heel wat mensen tegenkomen, die zich afvragen, waarom sommigen het eigenlijk zo erg hebben gevonden wat er gebeurd is. Als we voor die ergernis geen begrip kunnen opbrengen, dan gaan we geloof ik aan de kern van de kwestie voorbij. Dan houdt men voor pure on-verdraagzaamheid wat toch in wezen wel iets anders is.

Ik sprak een protestant die me daarvoor een beeld aan de hand deed, dat mij wel aangesproken heeft. Het was dit beeld: Stel u voor dat een man in een ziekenhuis op sterven ligt en zijn zoon bezoekt hem. Samen hebben ze een laatste en ernstig gesprek. Nu is er die avond een cabaretavondje voor de verpleegsters en denkt u zich de ontzetting van de zoon in, als hij merkt dat dit ernstige gesprek, overigens met de beste bedoelingen, in het satirische programma gebruikt wordt om een zaak te hekel-len die met dat gesprek niet rechtstreeks te maken heeft.

Ik geloof dat deze vergelijking niet overdreven is. We moeten wel begrijpen dat voor christenen de verhouding tot God een even ernstige zaak van vader tot kind is. Vooral het Onze Vader is daarvan de uitdrukking.

Lang niet alle christenen hebben in dit programma een aantasting van deze verhouding gevoeld en op goede gronden. Maar velen wel en we zijn er niet af met te zeggen: Dat ligt aan hen, of dan hadden ze de knop maar moeten omdraaien. Men draait in zo'n geval de knop niet om en ze voelen zich echt gekwetst. Niet geheveld, maar gekwetst. We kunnen het inderdaad oprecht betreuren dat men daar op een bepaald moment niet voldoende rekening mee gehouden heeft. Daarmee kan niemand gelukkig zijn, en naar ik aanneem zeker niet de christen die de redactie van deze uitzending heeft gevoerd.

Maar zonder hier nu iets van terug te nemen wil ik ook wel op enkele andere punten wijzen.

De humanisten staan hier op zich zelf buiten. Maar juist nu komt de vraag bij mij op of men zich van christelijke zijde wel eens heeft gerealiseerd wat humanisten voor en na hebben moeten slikken ten aanzien van hun overtuiging. En dan waren het bepaald niet de eersten de besten die spraken van verstikking van de godloochenaars; of die van het humanisme zeiden dat het leidde tot beestachtigheid.

Nu kan men natuurlijk wel zeggen; Ja, maar dat is allemaal heel wat anders, maar dat doet men dan denken aan een grapje, waarin gesproken wordt over een discussie tussen een jood en een katholiek. Dan vraagt de katholiek: Hoe kun jij nu eigenlijk geloven dat Mozes met zijn Joodse Volk werkelijk door de Rode Zee is getrokken? En dan zegt de Jood: Ja, dat geloof ik toch, maar mag ik een tegenvraag stellen? Hoe kun je nu werkelijk geloven, dat de maagd Maria de moeder van God is? En dan antwoordt de katholiek: Ja, maar dat is heel wat anders! Ik hoop, om weer snel tot de ernst terug te keren, dat men dit nu niet weer als godslastering opvat, want ik wil er niets anders mee uitdrukken dan de vrees, dat de discussies die op het ogenblik ons volk zo verdeeld houden, vaak uitgaan van de gedachte: Dat is heel wat anders, terwijl dat nog te bezien staat. We kwetsen zonder het te beseffen, en we voelen ons gekwetst zonder dat dit beoogd is.

door Dr. J. P. van Praag

Misschien hebben andersdenkenden ook wel gelijk als ze zeggen, dat b.v. humanisten niet minder lichtgeraakt zijn. Als ik lees dat onlangs een aantal humanisten de redacteur van een krant al heeft opgebeld, omdat hij zich een naar mijn mening volkomen onschuldig grapje over humanisten veroorloofd had, dan moet ik zeggen: Laten we niet al te vlug zijn met ons oordeel over anderen, die zich om ernstiger dingen ook dieper gekwetst tonen. Maar men mag dan ook wel begrijpen, dat het humanisten ingeprent is dat hun overtuiging in Nederland als een tweede-rangs overtuiging geldt en dat ze daar dan iet of wat gevoelig voor worden is wel begrijpelijk.

Misschien, wil ik toegeven, zijn humanisten principieel ook minder kwetsbaar. Hun levens-overtuiging berust op menselijke ervaring en beschikt niet over onaantastbare waarheden die te vergelijken zijn met wat God voor de christen betekent. Maar er zijn niettemin dingen, die dieper wonden dan de buitenstaander wel eens denkt; en dat geldt over en weer.

(slot op pagina 4)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
19e jaargang no. 1 – 18 januari 1964**

Kritisch allerlei

Het bezwaar van een veertien-daags blad is – zeker als het met de feestdagen wat onregelmatig verschijnt – dat de actualiteit wel eens vermindert. Zo hadden wij onze bijdrage voor het vorige nummer al geschreven, toen ons duidelijk werd, dat de zaken in Waalwijk een gunstige wending hadden genomen. Maakten wij ons bijzonder boos over de wijze waarop het gemeentebestuur daar meende een openbare school te mogen behandelen, in Het Schoolblad dat kort voor ons laatste nummer in 1963 verscheen, konden wij lezen, dat b. en w. van Waalwijk inmiddels besprekingen hadden gevoerd met de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, met N.O.V. en Volksonderwijs en met de oudercommissie van de betrokken school, en dat uit al dat gepraat het besluit is gerold een nieuwe openbare lagere school te bouwen en de nuts-u.l.o. in een overdag leegstaand gebouw onder te brengen. Een noodschool voor het lager onderwijs zal al op 1 maart in gebruik genomen kunnen worden.

Hoezeer we ons over die ontwikkeling ook verheugen, het moet ons van het hart, dat wij ons niet aan de indruk kunnen onttrekken, dat er heel wat pressie van de regionale en landelijke pers aan deze gezonde beslissingen vooraf heeft moeten gaan. De televisieploeg van de Vara stond klaar om een reportage aan de wantoestanden in Waalwijk, te wijden...

Om nog even in de schoolsfeer te blijven: een lezer uit Geldrop stuurt ons een knipsel uit Het Nijverheidsonderwijs, orgaan van de neutrale lerarenorganisatie voor het n.o. Daarin valt te lezen op welke grond de minister van o., k. en w. heeft gemeend de stichting van een r.k. u.t.s. in Doetinchem te moeten subsidiëren, tegen alle adviezen, ook van de gemeenteraad, in, die aan een bijzonder neutrale of eventueel openbare u.t.s. de voorkeur gaven. Welnu, de minister heeft, „gelet op het (overwegend rooms-katholieke) leerlingenpotentieel in Doetinchem en omgeving, gemeend, dat de subsidiëring van een r.k. u.t.s. te Doetinchem meer waarborgen inhoudt voor een levensvatbare school in de Gelderse Achterhoek dan de subsidiëring van een bijzonder neutrale u.t.s., waarvan het r.k. volksdeel zich afzijdig zou houden.”

In Doetinchem is 36 % van de bevolking katholiek, in de provincie Gelderland 39,3 %. Hoe de minister dus aan een overwegend r.k. leerlingenpotentieel komt is niet duidelijk. Nog afgezien daarvan, dat niet iedere katholiek automatisch voorstander behoeft te zijn van verzuimd onderwijs: ook in roomse kring begint het de laatste tijd werkelijk wel te dagen! En waar de minister blijkbaar nooit over gedacht heeft, is de vraag

of de resterende 60 % van de bevolking zich niet van een specifiek r.k. school afzijdig zou kunnen houden...

Geërgerd door het optreden van de Nederlands hervormde kerk in Den Haag, stuurde een lezer uit Wijdenes ons het volgende verhaal:

„Sommige kerkbesturen schijnen nog moeilijk te begrijpen, dat iemand geen lid van hun kerk wenst te zijn, getuige het volgende geval.

Een jong echtpaar – waarvan de man r.k. en de vrouw buitenkerkelijk – vestigde zich in Den Haag. De ouders van de vrouw hebben haar nimmer laten dopen en hebben later zelf ook voor het lidmaatschap van de N.H. kerk bedankt. Na enige maanden komt een diaken van de N.H. kerk op bezoek. Hem is gebleken, dat mevrouw uit N.H. ouders is geboren, dus diende zij ook lidmaat van deze kerk te worden. Al was mevrouw niet gedoopt, ze was toch wel verplicht een lidmaatschapsbijdrage te voldoen, en wel een van f 150,-. Voor een goede verstandhouding in het huwelijk zou het ook dienstig zijn, wanneer meneer ook N.H. zou worden.

Deze diaken werd te verstaan gegeven, dat men er niet aan dacht aan zijn opdringerig verzoek gehoor te geven, maar na enkele maanden volgde een herhaald verzoek, met hetzelfde thema en gelijk resultaat. Tot beider verbazing heeft daarop het kerkbestuur – dat blijkbaar achter deze fanatieke meneer gaat staan – toch de treurige moed gehad aan het jonge paar een aanslag voor kerkelijke belasting te zenden van f 150,-. Nadien zijn er zelfs dringende aanmaningen gevolgd tot betaling van deze aanslag. Eerst op grond van het feit dat mevrouw dooplid zou zijn. Maar toen dit niet hielp vond men uit, dat wanneer men uit N.H. ouders was geboren, men toch deze aanslag diende te voldoen.

Gelukkig mogen we aannemen, dat niet alle kerkbesturen een dergelijke mentaliteit huldigen, maar het kan voor anderen die naar het Benoordenhoutkwartier in Den Haag verhuizen, een waarschuwing zijn. Al wint men dan geen zieltje, het geld is blijkbaar minstens zo belangrijk.”

Commentaar overbodig.

Over de waarde van het gebed kan men verschillend oordelen. Noemt de christen het een gesprek met God, dan zouden wij dat liever willen vertalen met een moment van inkeer, van gewetensonderzoek. Zo opgevat kan bidden vanzelfsprekend waarde hebben en kan niemand er bezwaren tegen maken. Dat wordt anders, wanneer het gebed een automatisme wordt, een haast mechanisch afgedraaid ritueel, waar men zijn gedachten niet bij heeft. Dan wordt

het iets waar wij de waarde niet van kunnen zien, en zo denken ook heel wat christenen erover.

Maar nog erger wordt het, als dat automatisme werkelijk helemaal mechanisch wordt, want wat kan in vredesnaam de waarde zijn van een gebed dat men aan de telefoon ontlokt, als men blijkbaar te lui is zelf zijn woorden te kiezen? U lacht, en denkt dat het zover wel nooit zal komen? Welnu, draait u dan eens nummer 070-60 88 00, 60 88 01 of 60 88 03 en u wordt verbonden met een bandapparaat waarop de „vorbidder” het werk voor u doet. Zo kunt u voor een paar cent voor uw ziel zorgen en ondertussen wat anders gaan doen...

Wie zijn toch die „wij”, is „ons” wel eens gevraagd door trouwe lezers van dit Kritisch allerlei. Is het de redactie, het Verbond? Welnu, natuurlijk is het de redactie die verantwoordelijk is voor de inhoud van de hele krant en in die redactie zijn verschillende stromingen binnen het Humanistisch Verbond vertegenwoordigd. Enkele redactieleden zijn tevens lid van het hoofdbestuur en het is wel duidelijk, dat een blad als Mens en Wereld altijd met warme belangstelling volgt welke meningen er in dat hoofdbestuur heersen, en dat het ook met diezelfde belangstelling gevolgd wordt in zijn doen en laten. Niettemin is de redactie niet verantwoordelijk voor het hoofdbestuursbeleid en vertegenwoordigt zij dus ook niet dé mening van het Verbond. Dat doet ook deze rubriek niet, dat doen dus ook „wij” niet. Zelfs zal niet iedere redacteur het altijd eens zijn met een mening die in Kritisch allerlei geuit wordt, want „de redactie” kan natuurlijk zo’n rubriek niet schrijven. Het is één man, één redacteur die dat doet, en ook Mens en Wereld ontkomt niet aan de stelling, dat een krant in laatste instantie niet meer is dan een meneer. Die ene meneer dan doet zijn best een mening te geven die humanistisch is en waarvan hij meent – of hoopt – dat ze door veel humanisten zal worden gedeeld. Maar om het misverstand te voorkomen, dat

dat altijd dé mening van dé humanist zou zijn (een fictie, omdat dé humanist al niet bestaat), zal de rubriek voortaan ondertekend worden. Voor wie zich tweewekelijks aan mijn geschrijf ergert een teleur-, voor wie er zich wel bij bevindt een geruststelling: de redacteur die deze rubriek de laatste vijf jaar heeft verzorgd, denkt daar ook nog wel een tijdje mee door te gaan. Maar als u hem niet lust, zegt u het dan? Daar zijn tenslotte wel wegen voor te vinden in ons democratische Verbond. Wist u, dat het Verbond de enige levensbeschouwelijke groepering is, die onvoorwaardelijk voor de democratie kiest?

Wij zouden die vertegenwoordiger ook graag wat langer uit de circulatie genomen willen zien, al zijn wij er nu ook weer niet van overtuigd, dat ons huidige gevangenisstelsel zo heilzaam op misdadigers (ja, vindt u iemand die na het gebruik van zoveel alcohol achter het stuur gaat zitten, soms geen misdadiger?) inwerkt. Daar valt nog heel wat aan te doen. In het Nederlands tijdschrift voor criminologie formuleerde onlangs prof. dr. R. Rijkse de tien belangrijkste opgaven voor de komende tien jaar:

- toepassing van de gevangenisstraf terugdringen en vooral de korte vrijheidsstraf zoveel mogelijk door andere straffen vervangen;
- vooral middelzware en lange straffen richten op de individualiteit van de veroordeelde;
- experimenteren met methodes die de verantwoordelijkheid van een gedetineerde kunnen vergroten;
- een deskundig instituut voor selectie en observatie;
- vervanging van de huidige gebouwen door kleine gesloten, half-open en open gevangenis;
- onderscheid tussen beheer en deskundigen van een gesticht;
- meer zelfstandigheid voor leiding van strafgestichten;
- meer voorwaardelijke invrijheidsstelling;
- voorlichting aan het publiek;
- systematisch wetenschappelijk onderzoek.

R. de la Rie

Sneeuwgang

Er zijn nieuwe verten in mij ontstaan
sinds het zoo doodstil sneeuwde.
Ik zou nu naar ieder mensch willen gaan
en zeggen: ik was niet-zoals gij meende.

Ze zijn misschien niet om mij begaan;
ze hebben hun eigen bezigheden.
De donkerheden minderen, witter gaan
de boomen worden rondom mij henen

Er blijft er een in eenzaamheid staan
en wensch en weenen vergaan, zijn schreden
vergaan in de sneeuw, aan het eind van de nacht
wacht de witte morgen, zonoverschenen.

Gerrit Achterberg

Uit: Morendo, Uitg. Molenpers

John Kennedy: profiel en perspectief

Het jaar 1963 zal te boek staan als dat van John F. Kennedy en dat stellig niet in de annalen van Amerika alleen. Voor dat land staat trouwens ook het nu aangebroken jaar nog in het teken van de overleden president. 1964 is een verkiezingsjaar en Lyndon Johnson zal als ervaren politicus de *Kennedy-image* naar zijn volle waarde weten te schatten en te hanteren. Wat trouwens volledig in overeenstemming zou zijn met de wil van zijn voorganger. Want Kennedy was een politicus in hart en nieren.

Het is op zichzelf een unieke prestatie, in hoe korte tijd, sedert 1960, deze jeugdige politicus, vertegenwoordiger van een nieuwe generatie, een markante figuur met een scherp getekend profiel op het woelige wereldtoneel heeft weten te creëren. „Kennedy, ken-u-die?” grapte Wim Kan nog in dat beginjaar. In 1963 was zijn dood, mede uiteraard door de dramatische omstandigheden, maar niet daarom alleen, een persoonlijk verlies voor miljoenen over heel de aardbol.

Deze man, die zijn verkiezingscampagne gevoerd had onder de leus, „Amerika weer in beweging te brengen”, is er in de drie jaren, waartoe zijn ambtsvervulling beperkt is gebleven, in geslaagd, ook de wereldverhoudingen, die evenzeer verward geraakt waren als de Amerikaanse onder Eisenhower, „to get moving again”. Natuurlijk is dat niet het werk van één man, was hier, zoals altijd, een samenspel van krachten werkzaam. Maar dat de wereld in 1963 een aanmerkelijk meer ontspannen voorkomen kreeg dan we sinds jaren gekend hebben en dat de mensheid zich althans met enige zin tot de toekomst kon wenden, deze kentering der tijden is toch wel voor een goed deel te danken aan de jeugdige staatsman, wel de jongste president van Amerika genoemd, John F. Kennedy.

Vitale vraag

De voor ons allen vitale vraag is, of wat Kennedy in zijn zo ruw onderbroken opbouwende arbeid tot stand heeft gebracht, nog verder vrucht zal dragen. Daarvoor is de kwaliteit en de goede wil van zijn opvolger niet afdoende. Daarvoor is van beslissende betekenis, of, wat Kennedy representeert, méér is dan een charmant optreden, een markant *profiel*, een moedig initiatief, een vitaal élan, een beproefd geduld en een bereidheid tot geven en nemen. Het is de vraag, of de combinatie van vastberadenheid en bereidheid tot compromis, die de beslissende componenten in de *Kennedy-image* vormen, voor de werking daarvan in de toekomst voldoende zijn. Het is wel zeker, dat naast moed en karakter, ook de ideeën en hun gehalte over de historische betekenis en invloed van een politieke leidersfiguur beslissen.

Nu is het eigenaardige, dat wat we van de geestelijke bagage van Kennedy weten, voornamelijk op het terrein van het politieke gedrag en zijn morele gehalte gelegen is. Zijn opvattingen over politiek vinden we in het werk, dat als een bezinning op zijn senatoriale taak kan gelden, toen hij in een periode van ziekte en herstel na een operatie aan het actieve politieke leven tijdelijk onttrokken was. *Profiles in Courage*, van 1955, in 1961 bij Elsevier in een goede vertaling onder de titel *Moed en Karakter in de Politiek* verschenen (en inmiddels uitverkocht: een heruitgave als pocket zou aan te bevelen zijn!), is wellicht de meest authentieke weergave van zijn eigen denkbeelden. De redevoeringen, ten dele reeds gebundeld, dragen wel vaak zijn eigen signatuur, maar zijn toch mede het werk van *ghostwriters*.

De *Profiles*, die kritieke momenten in het leven van een hele reeks staatslieden beschrijven, doen ons meer het karakter en het ethos

van de man kennen, die ze uitkoos, dan de aard en strekking van zijn politieke ideeën. Het is een typisch pragmatische hantering der geschiedenis, voor een politicus, die uiteraard niet op oorspronkelijkheid in historicis prat gaat, volkomen geoorloofd. Curieus is wel, dat een *modern* politicus, zoals Kennedy toch bij uitstek was, voor een diepere fundering van zijn staatsmanschap het bij de historie en b.v. niet bij de sociologie of politicologie zoekt; wat trouwens ook uit de kwaliteit van sommige van zijn naaste medewerkers bleek. Wat hij uit dit verleden haalde is niet, zoals b.v. bij De Gaulle, een inspiratie op vroegere grootheid. Bij een natie als de Amerikaanse, die op haar historische hoogtepunt verkeert, ook nauwelijks denkbaar, al moet men de waardering van de Amerikaan voor zijn verleden bepaald niet onderschatten.

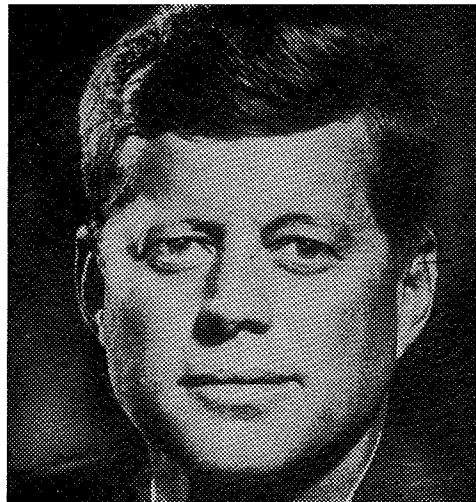
Heldengalerij

Kennedy heeft echter vooral naar karaktertypen gezocht, figuren, die door hun standvastigheid, onwrikbaarheid en integriteit in kritieke momenten van hun carrière hun gewetensbeslissing deden prevaleren over groeps- d.w.z. meestal partijbelang en over eigen belang. Het is een bonte rij, die in deze politieke heldengalerij is samengebracht. In haar selectie misschien wat willekeurig of al te gewild. Het Amerikaanse pathos ontbreekt niet. Soms (de „godgelijke Daniel Webster”) lijken zij van een Olympisch

door Prof. B. Schaper

formaat, in Homerische strijd gewikkeld. Hier werkt de onvoorstelbaar opgeschroefde Amerikaanse retoriek van een vorige eeuw nog wel eens na. Maar zonder het resultaat van een heldenverering à la Carlyle. Integendeel, deze heroën vallen niet onder het patroon van de traditionele, zuivere, nobele, altruïstische Amerikaanse held, waarvan de schrijver zich uitdrukkelijk distancieert. „Norris... koppig tot het bittere einde, ... Adams, irritante wijsneus, ... Webster, die zich door zakenlieden liet stoppen, Benton, de opgeblazen bullebak, dit is het materiaal, waaruit in het werkelijke leven de politieke helden bestaan.” Dat is in elk geval nuchter realisme.

Daarvan getuigt ook verder Kennedy's morele waardering van het politiek bedrijf. Voor hem heeft het moedig aanvaarden van een populair compromis evenveel waarde als het pal staan voor absolute beginselen. Deze man kent de verleidingen en de pressies, waaraan de politicus in de moderne massamenleving, met haar machtsconcentraties en goed georganiseerde en doeltreffend uitgeruste pressiegroepen, bloot staat uit ervaring. Hij is ook diep doordrongen van de morele soepelheid, die zin voor nuances en de bereidheid, door allerlei modder zich een weg te banen, die dit politieke bedrijf heden meer dan ooit en in Amerika wellicht meer dan elders vereist. Hij kent de vereisten en de rechtmatigheid van concessies

aan de openbare mening, aan partijbelang en groepsgeest; hij erkent ook de concessies, die de carrière nu eenmaal met zich brengt. Maar men heeft niet ten onrechte als een van Kennedy's grootste prestaties aangemerkt, dat hij in Amerika, waar in ruime kring „politiek” als een vuil woord geldt, het bedrijf van de politicus sociaal, intellectueel en moreel heeft gerehabiliteerd. Dat is vooral het resultaat van zijn nationale en internationale praktijk. Men vindt er de geestelijke grondslagen voor in zijn *Profiles*.

Een nieuw ethos

Men vindt in dit boek, dat, ondanks zijn soms wat padvindersachtige toon, die trouwens bij F. D. Roosevelt evenmin ontbrak, om van Teddy Roosevelt maar helemaal te zwijgen, ook een gezonde zin voor een wat rauwe humor betoont, veel meer dan hier zelfs maar aan te duiden valt; meer ook dan men er aanvankelijk in bevroedt. Het is niet overdreven, hierin een poging te zien, aan de democratische idee, een aan onze tijd aangepast, nieuw ethos te geven. Een ethos, dat tevens van een robuust zelfvertrouwen in die democratie en in het volk, dat haar draagt, getuigt. Waarbij de verantwoordelijkheid in laatste instantie aan dat volk in zijn geheel en in zijn individuele leden wordt toegewezen.

„Iemand doet wat hij moet doen – ondanks de gevolgen voor hem persoonlijk, ondanks belemmeringen, gevaren en pressies – en dat is de grondslag van alle menselijke moraal” – is Kennedy's slotconclusie, die aan het eind van zijn verhalen over moed in het verleden erop wijst, hoe die wel kunnen inspireren, maar niet de moed zelf kunnen leveren. „Hiernaar moet ieder in zijn eigen ziel zoeken.”

Op de praktijk komt het aan. Welnu, deze moralist heeft de hooggestemde eisen, die hij aan de staatsman stelde, in zijn eigen kortstondige loopbaan in de machtigste positie in deze wereld niet beschaamd. Natuurlijk zijn er feilen, zoals de Cuba-invasiepoging in het begin; erfenis overigens van een minder scrupuleus voorafgaand bewind. Juist Cuba en de crisis van 1962 zouden Kennedy's combinatie van vastberadenheid en soepelheid in haar unieke grootheid demonstreren. Er waren ook schaduwsijden. Aan zijn „zachtheid”, of zijn gemis aan „warmte”, volgens sommige Amerikaanse commentatoren, geloof ik nauwelijks. Bedenkelijk was de omgeving van de Kennedy-clan, die zijn rol ook nu nog wel niet uitgespeeld zal menen. Als rooms-katholiek politicus toonde Kennedy een onverdachte, volwassen gemancipeerdheid, zoals zijn houding in de binnenlandse schoolkwestie, zijn optreden tegen de katholieke kliek in Zuid-Vietnam, en zijn minder bekende openlijk geuite bewondering voor de kampvechters der Italiaanse vrijheidstrijd als Garibaldi en Mazzini bewijzen kunnen.

Het is stellig nog te vroeg, bij benadering te bepalen, wat de aera-Kennedy voor de wereld en vooral ook voor de wereldvrede, die hij reso-

(vervolg op pagina 5)

(slot van pagina 1)

Daarbij wordt het de buitenkerkelijke ook wel eens moeilijk gemaakt om de schakeringen, die er blijkbaar zijn, goed aan te voelen. Want als hij wel eens gehoord heeft van b.v. het Geuzen-Onze Vader uit onze 16e eeuw en daar leest: Heer, verlos ons van deze pest, waarmee dan de katholieken bedoeld zijn, kan hij moeilijk vatten, waarom thans een andere aanhaling uit het Onze Vader met een zoveel onschuldiger bedoeling zo'n storm van verontwaardiging oproept.

Maar wat er ook van zij, ik zal de laatste zijn om niet te betreuren, dat mensen in hun diepste gevoelens geraakt zijn, en ik heb er begrip voor, dat de kerken geprotesteerd hebben. Dat is hun goed recht, en dat goed recht dient geëerbiedigd te worden. Het enige wat we kunnen hopen is, dat er in Nederland een gesprek ontstaat waarbij men begrip krijgt voor de afstanden, die ons in feite scheiden, en waarin men over en weer de bereidheid verwerft om elkaar ten volle te eerbiedigen, de bereidheid ook, mag ik wel zeggen, om de goede bedoelingen van de ander niet voorbarig in twijfel te trekken.

Maar nu is er intussen iets heel anders aan de gang. Ik heb tot nu toe gesproken over oprechte christenen die zich waarlijk gekwetst voelen. Maar wat moet ik denken van de rel die intussen ontstaan is? Zijn het alle oprechte christenen, die hun stem verheffen omdat zij zich in hun diepste gevoelens getroffen voelen? Wat zijn dat voor gevoelens, die men slechts merkt, als ze gekwetst worden, en dan tot zulke reacties leiden als we nu meemaken?

Wat moet ik dan denken van uitdrukkingen als: rode rothonden, vuile jodin, ploerten van de Vara en dergelijke straattaal meer? Moet ieder zich niet verontrust voelen, als men bemerkt dat medewerkers aan deze uitzending zich zo bedreigd achten dat ze politie-bescherming moeten invoeren?

Laten we goed begrijpen: Ik bedoel niet oprechte gekwetstheid van eerlijke christenen te vereenzelvigen met wat zich aan politieke, sociale en morele rel sindsdien ontwikkeld heeft. Maar wel komt de vraag op, wat deze christenen gaan doen tegen de onrustbarende geest van haat en verachting, die zich op het ogenblik aan het ontwikkelen is.

We hebben pas beleefd waartoe het farisme, waartoe de ophitsing, waartoe de geest van haat en geweld leiden kan. Ik denk aan de moord op Kennedy, die door vrijwel niemand bedoeld, maar door tallozen voorbereid is. We zijn gewaarschuwd!

Laten we allemaal wel weten wat voor krachten we oproepen, en laten we wel beseffen, dat daarover in brede kring een diepe verontrusting is ontstaan.

Bij de uitzending waarover we spreken, is er geen enkele reden om opzet tot kwetsen aan te nemen. Wat er thans gebeurt, is een ten dele opzettelijke vergiftiging van ons volksleven, waarvan het gevaar door velen, ook door vooraanstaanden, niet bijtijds is ingezien. Blijkbaar beseft men bij de televisie-medewerkers nog onvoldoende hoe direct het beeld in de huiskamer de kijker raakt; maar aan de andere kant realiseert men zich klaarblijkelijk te weinig hoe kwetsbaar onze democratische samenleving eigenlijk is. Het wordt hoog tijd, dat wij tot bezinning komen.

Gelukkig zijn er ook een groot aantal – en vooraanstaande – christenen die daar ook heel duidelijk en goed gemotiveerd het hunne toe bijdragen. Maar de vraag die zich opdringt is nu: Wat zeggen de kerken? Ze hebben zeer snel gereageerd, toen de uitzending zoveel opwindend veroorzaakte. Dat is best. Maar nu is de vraag, die we ze met klem stellen: Hoe snel zullen ze trachten deze zondvloed van haat en vergif te keren?

Steun aan de Pugwash-beweging

Sinds 1957 worden de Internationale Pugwash Conferenties gehouden, waarbij geleerden uit Oost en West spreken over de gevaren van de kernoorlog en de middelen om deze te voorkomen. Men probeert in informele bijeenkomsten zoveel mogelijk politieke propaganda te vermijden en het ideaal van een wetenschappelijke behandeling te benaderen, ook al is dit ideaal op dit gebied thans hoogstens gedeeltelijk bereikbaar. Uit boodschappen van de belangrijke politieke leiders, zoals Kennedy, Chroesjtsjov en MacMillan blijkt dat dit initiatief van geleerden ook door de politici van Oost en West op prijs wordt gesteld. Herhaaldelijk hebben voorstellen van de Pugwash-conferenties hun intrede gedaan in de politieke onderhandelingen. Men streeft ernaar een voor alle partijen aanvaardbare weg te vinden naar wederzijdse gecontroleerde ontwapening.

Behalve het Internationale Pugwash Comité (voorzitter Bertrand Russell, secretaris-generaal prof. J. Rotblat), bestaan in vele landen nationale Pugwash-groepen, die het internationale streven ondersteunen. In Nederland is dit het Nederlandse Pugwash Comité. De nationale

groepen streven ernaar zowel de regering en de volksvertegenwoordiging als het algemene publiek over de problematiek van kernwapens en ontwapening voor te lichten. Zo verscheen in Nederland de „Pugwash-nota” over de kernbewapening als een gezaghebbend geschrift in deze materie.

Om voor deze voorlichtende taak en voor het bezoeken van de internationale conferenties meer financiële armslag te krijgen, heeft het Nederlands Pugwash Comité besloten tot het instellen van een kring „Vrienden van Pugwash”. Men kan zich hiervoor opgeven door overschrijving van f 2,50 of meer per jaar op gironummer 31 82 21 ten name van de Penningmeester van het Pugwashfonds te Utrecht. Men ontvangt hiervoor als tegenprestatie documentatie, onder andere over de Internationale Pugwash Conferenties die een of twee maal per jaar worden gehouden.

Correspondentie: Secretaris Nederlands Pugwash Comité,

Prof. Dr. Ph. B. Smith,
Verlengde Hereweg 102
Groningen

De verborgen atoombom

1955: Een man met een baardje rijdt met een groot rechthoekig pakket per fiets door Amsterdam. Hij belt ergens aan, levert zijn pakket af en komt even later met een soortgelijk pak terug. Kort daarna ziet men hem weer aan een ander adres. En weer en weer. Wat doet de man toch, met zijn pakketten fietsend door Amsterdam? Het is Pieter Kooistra, kunstschilder, grondlegger van de Stichting Beeldende Kunst. Want uit dat bescheiden begin is een opmerkelijk resultaat voortgekomen. De mogelijkheid om gedurende een tijd oorspronkelijke kunstwerken van levende kunstenaars in huis te hebben is nu beschikbaar voor ieder die er f 4,- of f 4,50 per maand voor over heeft.

Gedurende twee weken kunnen deelnemers uit Amsterdam en van buiten elke drie maanden naar kunstzaal Vlieger aan de Amstel 52 komen om hun schilderijen te ruilen. Daar exposeren de kunstenaars met werken die door een deskundige jury beoordeeld zijn naar kwaliteit en prijs. Ook naar prijs, want ze kunnen als men dat wil, gekocht worden met korting. De firma Vlieger werkt belangeloos mee: de gemeente Amsterdam subsidieert de huur van de ter beschikking gestelde werken. De stichting maakt geen winst. Ze beoogt alleen de kunstenaar tot het publiek te brengen. Men kan elke drie maanden gedurende twee werken, een schilderij en een tekening, houtsnode of ets, komen uitzoeken, of per post laten toezenden.

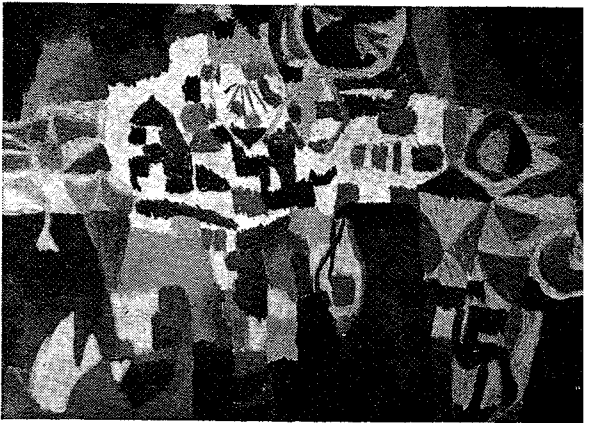
Wie al jaren van die gelegenheid gebruik maakt, begint iets te ontdekken van wat de jonge kunstenaar bezielt, als hij zich uitdrukt, hetzij in herkenbare figuren, hetzij in een spel van vormen. Vaak zal een werk aan de eigen huiskamermeer meer gaan spreken dan het ons ooit tijdens een toch altijd vluchtige kennismaking op een tentoonstelling zeggen kon. En daarmee is ook een geestelijk belang gediend.

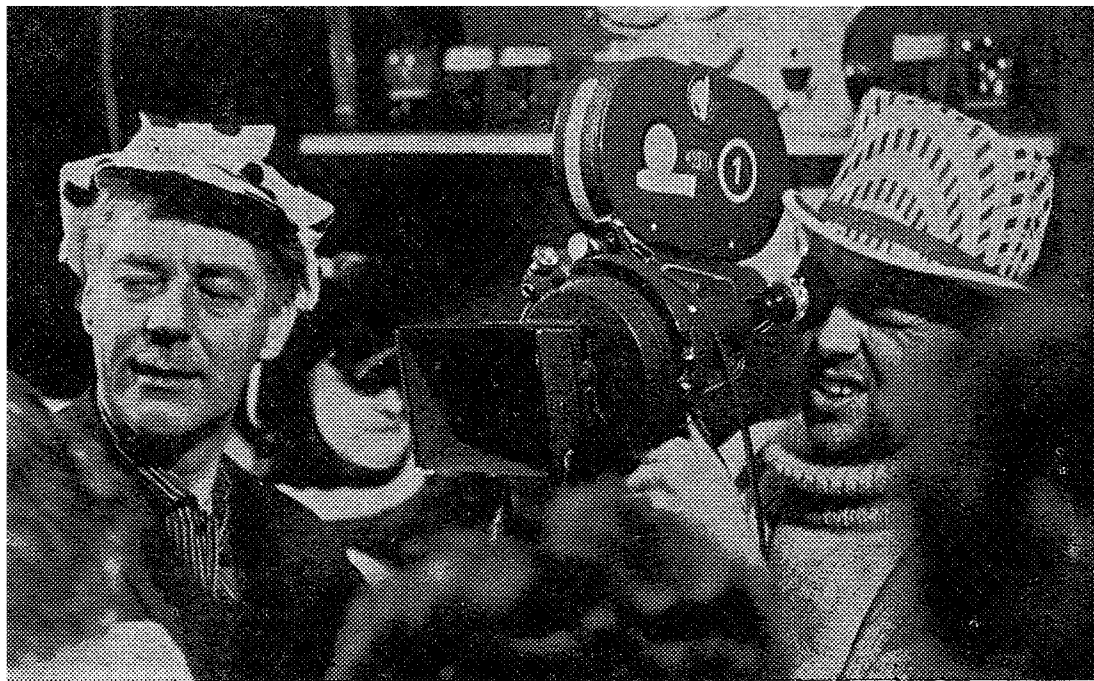
Vandaar trouwens dat ik er hier over schrijf. Het kunstwerk wekt innerlijke krachten, die we node ontberen. Het breekt in de huiskamer door de sleur der dingen heen en opent een uitzicht.

Een opzet als deze verlost de kunstenaar uit zijn isolement en laat hem functioneren in de samenleving. Het stelt de gewone mens in staat, zonder zelf begaafd te zijn met scheppend talent op dit gebied, de versmelting van denken en voelen in eigen innerlijk tot stand te brengen. „In de spleet daartussen”, schrijft Kooistra, „ligt bij ieder mens de atoombom verborgen. – In het sluiten van die spleet ligt de verantwoordelijkheid van allen.” *)

J. v. P.

*) Stichting Beeldende Kunst, Plantage Kerklaan 55 hs, Amsterdam, tel. 5 17 87, giro 20 68 00 (gem.giro S 1 22 99).

Bert Haanstra met cameraman Anton van Munster tijdens opnamen van het carnaval

ALLEMAN

Haanstra zet de Nederlander in een mild zonnetje

„Kijk, als Jan Vrijman een film over Nederland zou maken, zou hij, geloof ik, veel meer de neiging hebben om naar dingen te kijken die aan de schorskant liggen van het leven... de zelfkantverschijnselen die ik er praktisch niet in heb, omdat dat een heel ander onderwerp is. Ik geloof dat je over de zelfkantverschijnselen niet zó maar heen kunt lopen. Die zijn een hele film waard. Als ze mij verwijten: ik zie geen debielen, geen gebochelden, geen poliopatiënten, zeg ik nee, dat is ook zo. Het gaat over, laten we zeggen, de herkenbare dingen in het leven van de mensen in Nederland. De dagelijkse dingen, waar Carmiggelt het ook altijd over heeft...”

Zo begint een interview met Bert Haanstra in Vrij Nederland, naar aanleiding van de première van zijn nieuwste film „Alleman”. Een film die grotendeels werd opgenomen met de candid camera, de verborgen camera, wat wil zeggen dat de mensen die erin optreden niet wisten dat zij gefilmd werden. Ruim vijftigduizend meter film werd op die manier geschoten. Daarvan bleef ongeveer 2500 meter over en Haanstra zou Haanstra niet zijn, als hij niet met uiterst behoedzame hand zijn materiaal had geschift.

Met het doel voor ogen dat hij in het boven aangehaalde citaat al enigszins omschrijft: het was hem er niet om te doen een „film du choc” te maken à la Monde Cane, vol uitwassen en wanstaltigheden, hij wilde de gewone Nederlanders in het zonnetje zetten, in een mild zonnetje.

Het zou een grote misvatting zijn te menen dat een film die met de candid camera werd opgenomen, een film is waarin alles „echt” is, alles „waar”, een objectieve film zou zijn. Het oog van de camera is het oog van de man die er achter staat. Hij kiest en keurt, hij ziet wat hij zien wil en ziet over het hoofd wat hem niet ligt.

En wat Haanstra kennelijk niet ligt is het voyeurschap, dat broertje van het exhibitionisme. Wie zou het hem euvel duiden? Als het materiaal er ligt, komt de montage, vooral in dit genre films de belangrijkste procedure.

Beeld sluit op beeld aan, of contrasteert er

mee, al naar het ritme van de film (dat het ritme van de regisseur is) het wil. In „Alleman” zien we mensen op het strand, mensen in het park, en mensen op het sportveld, mensen die een hoedje kopen en mensen die vogels van de honger dood reddend. (Vlak daarop zien we hoe mensen vogels aan de lopende band doodmaken om ze te consumeren en dat is een van de weinige enigszins crue beelden die in de film voorkomen). Het zou vrij irreëel zijn om te eisen dat een dergelijke film van een dergelijke lengte geen enkele inzinking, geen enkele dode plek vertoont. Die dode plekken zijn er: een scene van een brandend huis is er vrij willekeurig ingevoegd, de fragmenten met de schaatsenrijders en de carnavalvierders duren te lang.

Maar er zijn veel meer dingen die ons lang zullen bijblijven: de meesterlijke geluids- en beeldmontage rondom de Hitlerbuste op het Waterlooplein, waarbij het commentaar van een omstander: („wat die man ons heeft aangedaan...”) overgaat in de stilte van de Vierde Mei, lege straten waarin als flash-back beelden oplichten uit de bezettingstijd, terreur deportatie en verzet.

De eenvoud van een nieuw begin met de eerste schooldag en, als verrassende uitsmijter, de verfilming van de leden van ons koninklijk huis terwijl zij poseren voor een statieportret. In dit laatste geval is er van een „verborgen camera” natuurlijk geen sprake, maar dat mag de pret niet drukken.

„Alleman” is een amusante, geestige, zéér menselijke en soms ontroerende film geworden, geen schokkende film maar wel een film waarin de „schok der herkenning” geenszins ontbreekt.

Dat tot dit verheugende resultaat niet alleen regisseur Haanstra, cameraman Anton van Munster, geluidsassistent Kees Hin en adviseur Anton Koolhaas hebben bijgedragen, maar ook Simon Carmiggelt met zijn sobere, nuchter-poëtische commentaar, behoeft geen betoog voor allen die het werk van deze meester-Kronkel kennen en liefhebben.

Het is een film om te gaan zien en een lange looptijd toe te wensen..., en dit laatste zal, als alle tekenen niet bedriegen, geen vrome wens blijven.

Willy Berg

Stijlmijmerij

In de vorige Stijlmijmerij mocht ik u iets vertellen over de denkbeelden van Erich Fromm inzake symboliek en rite, waarbij onderscheid werd gemaakt tussen de rationele en de irrationele vormen daarvan. Bovendien heeft Fromm, dacht ik, duidelijk aangetoond, dat irrationeel niet per se identiek hoeft te zijn met godsdienstig, zoals hij verder in zijn boekje „Psychoanalysis and Religion” even onomwonden bestrijdt, dat uitingen op dit gebied van niet-godsdienstige en zelfs humanistische groeperingen noodwendig met rationeel vereenzelvigd zouden moeten worden.

Dit laatste illustreert hij met voorbeelden van pogingen, ondernomen door bepaalde loges, de Quakers, aanhangers van de Religie van de Rede in de 18e eeuw en anderen. Om tegemoet te komen aan de in ieder mens levende behoefte tot het door middel van gezamenlijke handelingen beleven van een gemeenschappelijk ideaal ging men zelfs rituele gebaren en bewegingen bedenken, die echter met de ratio niets meer van doen hadden.

Een rite, zegt Fromm dan ook met nadruk, laat zich niet fabriceren. Slechts wanneer de bovenpersoonlijke waarden oprecht worden aanvaard en zij deel gaan uitmaken van de menselijke realiteit, mag het ontstaan van zinvolle rationele riten verwacht worden.

Wij behoeven ons derhalve niet bezig te houden met het opbouwen van een humanistische liturgie of het uitdenken van gewijde gebaren en symbolische handelingen. Primair is — en hiermee mag ik verwijzen naar een van mijn eerste Stijlmijmerijen — het scheppen van een milieu, waar de humanistische gedachte een voedingsbodem vindt. En waar kan dat beter gebeuren — ik citeer mijzelf maar weer — dan in de gemeenschap. De plaats waar wij elkander kunnen ontmoeten en leren kennen. Waar wij iets voor de ander kunnen zijn, waar wij kunnen brengen en waar wij mogen ontvangen.

Dit klinkt misschien wat theateraal, maar zo is het echt niet bedoeld. De realiteit is immers, dat wanneer wij er niet in slagen een tehuis te bouwen, waar zowel de religieuze als de rationele humanist zich thuis voelt, waar de wetenschapsman graag komt en waar ook de niet-tot-beschouwing-geneigde mens zich op zijn plaats voelt, kortom, als het ons niet lukt een centrum te creëren, waar de ontmoeting met de ander kan plaats vinden en waar, om met Fromm te spreken, „de bovenpersoonlijke waarden zich kunnen manifesteren en deel van ons zelf kunnen gaan uitmaken”, dan behoeven we ons niet meer druk te maken over rite en symboliek, over stijl en stijlvorming, maar dan kunnen we de gedachte aan een ledental van 60.000 ook wel laten varen!

Styliet

(slot van pagina 3)

luut, vanaf het begin van zijn optreden als centraal doel vooropstelde, betekend heeft. Het lot van zijn talrijke initiatieven, zijn Vredeskorpis, zijn Alliantie voor Vooruitgang met Latijns Amerika, zijn Grand Design voor een Atlantisch partnership met Europa, zijn handelsexpansie en Kennedyrondte en zoveel meer, het hangt allemaal in de waagschaal en wordt veelal reeds dodelijk bedreigd. Hij heeft niet de tijd gehad, uit de concentratie van deze initiatieven een nieuwe, hoopgevende, inspirerende conceptie als de New Deal van Roosevelt te kristalliseren, al was er in Amerika veel sprake van een New Frontiership, een nieuw pionierschap.

Hem zal achteraf de verguizing evenmin bespaard blijven als een kleffe ophemelarij. Voor ons kan hij een hoopvol teken zijn en blijven, dat ook in de verwarde wereld van vandaag een mens kan opduiken, die in de koorts van het al te kortstondige, maar dan ook in de onmogelijkste situaties, waar kan maken, wat hij belijdt en „doet, wat hij moet doen”.

LANDDAG SOCRATES

Oude en nieuwe humanisten

Wanneer we een halve eeuw geleden iemand van gemiddelde ontwikkeling gevraagd hadden wat een humanist was, dan zou hij vermoedelijk geantwoord hebben dat dat iets met de Renaissance te maken had. Nu zou zo'n zelfde man op diezelfde vraag waarschijnlijk antwoorden: een lid van het Humanistisch Verbond, of: een onkerkelijke.

Die totaal verschillende begripsinhoud van hetzelfde woord heeft mevrouw dr. Annie Romein-Verschoor op de in december gehouden landdag van de Humanistische Stichting Socrates tot uitgangspunt genomen in haar toespraak over oude en nieuwe humanisten.

Ondanks vele contacten met de klassieke beschaving, zo stelde mevrouw Romein in haar helder en boeiend betoog, was er een hemelsbreed verschil tussen de middeleeuws-christelijke levenshouding en de grieks-heidense. Terwijl voordien de mens zich onderworpen had gevoeld aan de hem omringende natuur, begonnen de griekse denkers zich tegenover de natuur te plaatsen. Lag voor hen de maat van alle dingen bij de mens, bij de middeleeuwer lag die bij God en lag de wetenschap in de kerkleer verankerd.

De als Renaissance aangeduide reactie op deze statische toestand omvat, aldus mevrouw Romein, veel meer dan het teruggrijpen naar de antieke cultuur als norm die men wilde evenaren en voorbijstreven. Ze betekende ook de verdringing van het latijn door de volkstaal in de literatuur en zelfs in de wetenschap, de wereldwijking en de individualisering van de kunst, het verzet tegen de almacht van de kerk en haar dogma's en de individualisering van het geloofsleven dat op de Herv. zou uitlopen.

De Renaissance bracht ook de bevrijding van de wetenschap uit het keurslijf van de kerkelijke dogmatiek en met de namen van Lorenzo Valla, Copernicus, Vesalius, Giordano Bruno en Harvey komen we weer op het begrip humanisme terug: een levensbeschouwing die uitgaat van de mens en niet van een god, waarmee niet gezegd wil zijn dat die oude humanisten allen ongelovigen waren. Zij vormden een elite, niet van geboorte zoals de adel, maar van beschaving en ontwikkeling. Dat geldt ook voor de Nederlanders onder hen: Erasmus, Rudolf Agricola, Coornhert, Hugo de Groot. Zonder zich geheel van het christelijk verleden los te maken, schiepen zij een wereld van ondogmatisch denken en kritisch onderzoek.

Contrareformatie

Het vrije denken van de humanisten wordt enigszins teruggedrongen door de contrareformatie. Wel voelden natuurkundigen als Newton, Christiaan Huygens en Swammerdam zich in hun onderzoekingen en publikaties niet belemmerd door kerkelijke dogma's, maar in de landen waar de contrareformatie doorzette was de druk op de geesteswetenschappen groter. Denkers en schrijvers als Baylé, Descartes en Spinoza werden niet ongemoeid gelaten. In de ontwikkelde maatschappelijke bovenlaag trok het vrije denken zich terug in de binnenkamers of in de kloosters, zoals bij de Jezuïeten die niets tegen de wetenschap hadden maar wel tegen verbreiding en popularisering daarvan.

Door de 18-eeuwse humanisten kregen een paar elementen van ons geestesleven vorm: de gedachte van de menselijke waardigheid en het rationalisme, het streven om alles aan een redelijke norm te meten en iedere daad op redelijke gronden te argumenteren. Die beide kerngedachten zijn de drijfveren geweest van een energiek en enthousiast streven naar verbetering van het lot van de medemens. Men zag in de gebrekkige geen getekende meer, in

de misdadiger geen verwerpene, in de krankzinnige geen van den Boze bezetene.

Maar evenmin als het humanisme laat het rationalisme zich identificeren met het ongehoof, al maakte zich in de 19e eeuw een toenemend aantal mensen zich los van de kerk en kwam het tot een aaneensluiting van vrijdenkers. Ook voor vele gelovigen en vooral voor een toenemend aantal onverschilligen binnen de kerk werd het rationalisme de overheersende denkhouding.

Omstreeks de eeuwwisseling treedt daar een kentering in op, die tot in onze tijd doorloopt, gekenmerkt door een weerzin tegen de redelijkheid die als noodzakelijk oppervlakkig tegenover de even noodzakelijke diepzinnigheid van het geloof en de irrationele roerselen van de ziel gesteld wordt. Het 19de-eeuwse rationalisme heeft een grote verdieping en verheldering van ons inzicht en aanzienlijke verbeteringen in onze levensomstandigheden gebracht. Dat die vooruitgang in onze tijd overbevolking, verstoring in de natuur, overheersing van het geld en andere kwalen heeft opgeroepen, dat wij twee wereldoorlogen moesten doormaakten, heeft velen in paniek gebracht en in het rationalisme een zondebok doen zoeken. Een vergelijking van de reactie op het oude humanisme door de contrareformatie met de huidige reactie op het nieuwe humanisme in zijn samenhang met rationalisme en onkerkelijkheid zou buitengewoon leerzaam kunnen zijn.

De nieuwe „contrareformatie” heeft zich nog veel meer moeten aanpassen dan de eerste. Binnen de kerk zien wij dat aan de belangrijke plaats die op het concilie zaken als het oppergezag van Paus en Curie, de medezeggenschap van de bisschoppen of het celibaat innemen, daarbuiten zien wij hoe de kerk het rationele humanisme tegemoet heeft moeten treden, met name op sociaal terrein. Kort gezegd: zonder Communistisch Manifest geen Rerum Novarum, zonder het rationeel socialisme en de vrijdenkersbeweging geen katholieke en christelijke arbeidersbeweging, geen overgang van liefdadigheid naar sociaal werk in de kerken, geen leerplicht, geen gemengd zwemmen, geen minister Klompé en geen propaganda voor beroepsarbeid van de gehuwde vrouw door de katholieke stichting voor geestelijke volksgezondheid.

Het humanisme, oud en nieuw, zo besloot mevrouw Romein, is altijd verdraagzaamheid geweest. De bijbelse spreuk „In het huis mijns vaders zijn vele woningen” heeft de humanisten meer gezegd dan de dogmatisch gelovigen. Het moderne humanisme zou zijn beste tradities verloochenen als het niet verdraagzaam bleef.

IK denk er ZO over

Het „Nore Command”

Mag het dan een merkwaardig boek zijn, het „Nore Command en de „Dutch Wars”, dat H. Sandberg beschrijft, noch merkwaardiger vind ik en met mij meerdere leden van het „Verbond”, het plaatsen er van in „Mens en Wereld” van 28-12-'63.

Niet dat het propaganda is voor de marine, nee dat niet. Maar het menselijke leed dat verborgen is in die „War Dutch”. Hoevelen hebben het met hun leven moeten betalen, geronseld als zij werden? En die waren er nog niet eens het ergste aan toe. Zij waren uit hun lijden. Maar de verminkten en gevangenen, hun

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.

Redactiesecretaris: P. W. van der Vliet, Zocherstraat 35, Amsterdam - W.I., telefoon 122596

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50 buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

Maar het dient wel de ogen wijd open te houden voor het gevaar dat het juist dóór die verdraagzaamheid bedreigt van de kant van wat ik nog eens de nieuwe contrareformatie zal noemen.

Coreferaat en discussie

De coreferent drs. D. J. Faber, heeft op de inleiding van mevrouw Romein als vrijzinnig protestant enige kanttekeningen gemaakt. Hij wees erop dat instelling en overtuiging van de historicus mede bepalend zijn voor de wijze waarop deze het historisch gebeuren presenteert.

In zijn aanvullende opmerkingen vanuit christelijk standpunt onderstreepte hij dat de humanisten uit vroeger tijd toch voor een belangrijk deel in de christelijke traditie stonden en dat allerminst verloochenden. Hij kon verder niet meegaan met een geschiedenisbeeld dat het voorstelt alsof alle progressiviteit van buiten de kerken zou zijn gekomen.

Drs. Faber keerde zich vooral tegen mevrouw Romeins denkbeeld van een „moderne contrareformatie” omdat naar zijn mening juist in deze tijd een toenemende verdraagzaamheid en een verbetering van het onderling begrip waar te nemen valt. Als recente voorbeelden noemde hij in dat verband het concilie en het synodaal rapport van de vorige maand inzake het Humanistisch Verbond.

Er volgde een levendige discussie, met name over progressiviteit binnen en buiten de kerk en over de draagwijdte van de huidige verdraagzaamheid, waaraan door vele aanwezigen werd deelgenomen. Evenals drs. Faber zag menig een als een blijk van een veranderende mentaliteit dat een protestant op een humanistische landdag aan de discussie over oud en nieuw humanisme deelneemt. Daarbij werd geconstateerd dat deze ruimhartigheid niet tot de humanistische kring beperkt blijft.

leed was onvoorstelbaar. En dan te weten waarvoor!!!

Nu weet ik wel dat het nooit kwaad kan iemand een spiegel voor te houden. Maar zo is dit artikel niet geschreven, daarvoor is het te neutraal. Dus wat heeft het humanisme er nog mee van doen??

L. W. van Wijsen

Onderschrift

De schrijver heeft zich beperkt tot een historische weergave. De feiten spreken voor zich een duidelijke taal waaruit door ieder valt af te leiden welke onmenselijke toestanden er ook toen heersten.

red.

Waarom geen dwaze humanist?

Ik heb met enige ergernis het hoofdartikel in „Mens en Wereld” van 7 dec. jl. „Sinistre moord” gelezen.

Wanneer de schrijver van dit artikel stelt, dat men direct na de aanslag „ook kan denken aan een met Cuba bevriende communist of een segregationist uit het donkere zuiden” behalve dat ook een krankzinnige de aanslag gepleegd kan hebben.

Onder een van deze drie groepen zocht de schrijver dus de misdadiger.

Met hetzelfde recht zou de Linie of de Volkskrant er nog een klasse bij hebben kunnen betrekken, nl. een dwaze humanist. Tenslotte was Kennedy katholiek. Opzettelijk verzacht ik het woord humanist met „dwaas”. Dat doet de schrijver niet eens met de communist.

Wanneer men communist is, dan deinst men dus niet voor moord op een tegenstander terug.

Zullen we nu eindelijk niet eens ophouden met deze gedachtengang en lasterpraat?

Ik ben lid van het Humanistisch Verbond en tevens overtuigd communist.

Laat de redactie of het H.B. nu eens duidelijk bekend maken of men prijs stelt op leden die communist zijn. Stelt men op deze leden

geen prijs, dan blijf ik evengoed humanist, doch dan bedank ik natuurlijk voor het lidmaatschap.

Ik vond het typerend, dat het achtjarig schooljongetje tot dezelfde „wijsheid” kwam als de schrijver van het artikel.

Wilt u me wel excuseren dat ik mijn naam nog niet opgeef, als ik moet bedanken, dan be-
loof ik u dat ik het wel zal doen.

V.

Underschrift

Is het niet wat overdreven als een mogelijke dader wordt genoemd, terstond te beweren dat schrijver denkt dat dit de dader is? Zeker waarom zou het ook geen „dwaze humanist” geweest kunnen zijn, of wie dan ook? Niemand zal die gedachte op zichzelf of een politieke partij waartoe hij behoort behoeven te betrekken.

De vraag of het Verbond prijs stelt op leden die communist zijn staat hier geheel los van. Het Verbond stelt er prijs op dat leden die zich humanist noemen ook naar overtuiging de gestelde beginselverklaring onderschrijven. Dit lijkt ons het hanteerbare middel, waarbij ieder voor zich kan weten of er overeenstemming is of niet.

red.

Beschouwingen over wetenschap en geloof

In de rubriek: „Ik denk er zo over” verscheen een zeer goede bijdrage, van Rie ten Heege, over de vernedering, die paus Paulus bij de opening van het tweede conciliejaar, ons atheïsten en ongodsdienstigen heeft aangedaan.

Op 23 nov. verscheen in de zelfde rubriek een belangrijk stukje van J. Veen, getiteld: „Buitenkerkelijkheid als kenmerk”. Daarin komt een zeer belangrijke zin voor, die m.i. zowel voor de lezers als voor de redactie van veel belang zou kunnen zijn. Deze zin luidt: „Beschouwingen over „Wetenschap en Geloof” komen in onze publikaties helaas te weinig voor, ondanks het feit dat vooral dit gebied de argumenten voor ons buitenkerkelijk standpunt kan leveren”.

Deze woorden zijn mij als het ware uit het hart gegrepen. Reeds eerder had ik de redactie van „Mens en Wereld” verzocht in de bovengenoemde geest een bescheiden plaats in ons orgaan te willen inruimen. Dit was mij persoonlijk min of meer toegezegd, maar geduld is een schone zaak.

In ons onderwijs (zeer waarschijnlijk door de macht der kerken) wordt er vrijwel geen aandacht besteed aan de wetenschappen kosmogonie, astronomie (sterrenkunde) en biologie. De zelfde paus Paulus heeft het ons in de bovengenoemde rede niet duidelijker kunnen zeggen, en nu citeer ik prof. G. Stuiveling:

„Het atheïsme brengt ontwrichting van de geestelijke, morele en sociale orde met zich mee, zo meende hij; terwijl het licht van de natuurwetenschap groter werd, viel er duisternis

over de kennis van God en dus over de ware kennis van de mens”.

Hieraan behoeft eigenlijk niets te worden toegevoegd. De goddelijke openbaring, zoals de bijbel die verkondigt en door moderne theologen wordt geëvolueerd, zal zich op de duur, bij het voortschrijden van de exacte wetenschappen, moeilijk kunnen handhaven.

Vele mensen die ik in de loop der tijden heb ontmoet en ook sinds 4 jaar leden van het Hum. Verbond, die zeggen bewuste ongodsdienstigen te zijn, baseren hun ongelooft m.i. te veel op hun gevoel en te weinig op verstandelijke overwegingen. De kerken, die deze neiging van de mensen kennen, maken daar bewust of onbewust gebruik van om aan de geestelijke kant van opvoeding en levensbeschouwing voorrang te verlenen, de maatschappelijke kant van het leven natuurlijk buiten beschouwing gelaten. Hun prediking is over het algemeen nog te veel gericht op de bijbelse tekst: „Zalig zijn de eenvoudigen van hart, want zij zullen het koninkrijk der hemelen beërven”.

Men kan zich nu afvragen, hoe moet ons de kennis over het bestaan en het ontstaan van de Kosmos worden bijgebracht, zonder in vervelende en moeilijke wiskundige formules te verward te geraken? Wel, er zijn vele populaire boeken, ook pockets, in de handel over deze materie en er zou misschien wel een deskundige gevonden kunnen worden, die van tijd tot tijd op een eenvoudige wijze iets zou willen schrijven of willen vertellen op bijeenkomsten, over de geheimen van het heelal. W. Walop

gelicht zal ik hier verder mijn oordeel niet geven, wel zou ik graag weten of uw redactie dit alles een waardevolle bijdrage vindt in de discussie over seksuele opvoeding en of u deze wijze van voorlichten aanvaardbaar acht.

J. H. Olgers

Underschrift

Het komt ons voor dat de opvatting van inzender over de manier van voorlichting, niet juist is. Er is een open verhouding tussen ouders en kinderen waardoor – gelukkig! – het kind op zijn wijze kan komen met vragen die hem bezig houden. En waarop een antwoord volgt op een wijze waarop het kind dit kan, en ook moet verwerken. De „trouwhartigheid” waarmee het kind het „verhaal van het grote menselijke gebeuren” aanhoort is al een waarborg voor een gezonde situatie. Met welke gedachten over het echtelijk samenzijn het kind zich daarna ook bezig houdt, de wijze waarop wordt altijd bepaald door het al dan niet aanwezig zijn van een vertrouwenssituatie met de ouders. De echtheid zal er niet onder lijden wanneer ouders instaat zijn de „meest gekke” (en toch zo juiste) vragen van kinderen in hun voorstellingsvermogen, te begripen en eenvoudig te beantwoorden. Vergeleken met de nog steeds vele kinderen die door ons onvermogen gewoon met een kluitje het riet in worden gestuurd, of zich hier en daar enige „voorlichting” moeten verwerven, lijkt ons dit cursief een gezond voorbeeld hoe ouders de kunst verstaan hun kinderen zelfstandig te leren denken en vooral . . . nadenken.

red.

Sociale wetenschap

Bij de buitenkerkelijken veel meer dan bij de kerkelijken is er sprake van een godsdienstig gemengd gezin van herkomst of van niet kerkelijkheid van een der ouders.

Aldus drs. H. v. Wieringen op het congres van „Humanitas” te Zwolle, volgens N.R.C. 28 okt. Toch knap zo’n conclusie: ik had nooit gesnapt, waarom ze in Urk allemaal zo gereformeerd en in Uden allemaal zo katholiek zijn. Nu weet ik het: het komt door het gezin! Want ja, als voor onkerkelijkheid de appel niet ver van de stam valt, dan geldt dit toch vermoedelijk ook wel voor kerkelijkheid? Of zou drs. v. Wieringen „kerkelijkheid” beschouwen als iets, dat je van zelf hebt? „t Is allemaal genade” maar dan is het geen wetenschap, vrees ik.

Dr. W. J. Jong

Lezingen voor de radio

19 jan. VARA 9.45 uur: L. van der Wal: „Zieltjes winnen voor het humanisme”.

26 jan. VARA 9.45 uur: M. G. Rood: „Waarom zouden wij ons druk maken”.

2 febr. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

4 febr. AVRO 16.00 uur: J. Pasman: „Het humanistisch bureau voor levens- en gezinsmoeilijkheden”.

Sexuele voorlichting

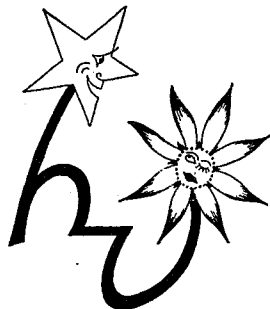
Met verbazing heb ik kennis genomen van het cursief gedrukte artikel op de frontpagina van M. en W. van 23 dezer.

Het komt mij voor dat de gedachtenwereld die zich hier uitdrukt zich wel heel slecht verdraagt met wat steeds als humanisme resp. als seksuele opvoeding in humanistische geest heeft gegolden. Humanisme impliceert toch, dunkt mij, eerbied voor het wonder van het leven, een besef van menselijke waardigheid en een zeker onderscheidingsvermogen tussen noblesse en vulgariteit.

De zin van de tijdige seksuele voorlichting

door de ouders is o.a. deze, dat de inzichten te dezen van het kind zich zullen ontwikkelen in de sfeer van eerbied en verantwoordelijkheid die bij dit onderwerp passen. Dat de volwassene die in het verhaal de rol van voorlichtende ouder vervult in dit opzicht ernstig tekort schoot, blijkt wel hieruit dat bij het kind zelfs geen begin van deze gevoelens werd opgewekt, integendeel: het werd op een hoogst ongezonde wijze tot nieuwsgierigheid geprikkeld en speelde met de gedachte dat het bij het echtelijk samen-
zijn van haar ouders tegenwoordig zou zijn.

Over hoe blijkbaar de achtjarige werd voor-

„Ik heb uw knop nóóit omgedraaid!”

Weduwe, 35 jaar, geen kinderen, lang in buitenland gewoond hebbende, zoekt kennismaking met heer. Weduwnaar met kinderen geen bezwaar.

Brieven onder no. jan. 2 a. h. bureau v. d. blad.

Gepens. ambtenaar, 67 jr., het pensionleven moede, zoekt schriftelijke- of persoonlijke vriendschap, met zelfstandige lieve geestverwante. Voorlopig liefst onder no. jan. 3 a. h. bureau van dit blad.

Indien U zich in de rijen der humanisten heeft geschaard en tevens lid van de Partij van de Arbeid is,

sluit U dan aan bij de groeiende

HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP

in de P.v.d.A.

Abonneert U op ons maandblad „Vernieuwing”

(f 1,75 per jaar) of vraagt een proefnummer

Het secretariaat der H.W.G., Haagweg 210, Leiden, verstrekt gaarne inlichtingen.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures? U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen. (porti-kosten inbegrepen) door storting op girorek. 304960

Wat ben ik eigenlijk?	f 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75
De dag ligt voor ons	- 0.35
Humanisme en opvoeding	- 0.95
Modern Humanisme	- 1.75
Beginnel en Doel v/h Hum. Verbond	- 0.25
De idee v/d Openbare School	- 0.60
Studiekosten	- 1.25
Echt en onecht in geloof en ongeloof	- 0.75
Humanisme en Rede	- 2.25
Humanistische Gedachten (2e druk)	- 1.25
Humanisme en Sociale Gerechtigheid	- 1.25
Oorlog en Vrede	- 0.30
Openbaar en daarmee gelijk te stellen Onderwijs	- 0.30
Wat is eigenlijk Humanisme?	- 0.15

Een volledige brochurenlijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Ter opleiding tot

SCHADE-EXPERT

zoeken wij iemand die niet ouder is dan 25 jaar, afwisselend en verantwoordelijk werk verlangt, kritisch en zelfstandig kan oordelen, een Middelbare (of daarmee gelijk te stellen) schoolopleiding heeft, met een behoorlijke kennis van de Engelse taal, zo mogelijk ook van de Duitse taal en transport- en verzekeringsrecht. Op ons kleine expertise-bureau is bij gebleken geschiktheid een goede toekomstmogelijkheid.

Schriftelijke sollicitaties onder no. jan. 1 a. h. bureau v. d. blad.

DE BUITENWERK COMMISSIE

van het Humanistisch Verbond

roept voor haar 3 tentenkampen van jongeren (13-15 jr.) op een mooi terrein op Schouwen (Zld.) vrijwilligers op voor de functie van

Hoofdleder

De kampen zullen worden gehouden in de maand juli en augustus en duren elk 10 dagen. Van de hoofdleder wordt verlangd dat hij over kampeerervaring en pedagogisch inzicht beschikt. Kostenvergoeding per 10 dagen f 60,-. Reiskosten worden vergoed. Zij die hiertoe bereid zijn worden verzocht te schrijven aan het:

Secretariaat van de buitenwerk commissie
Oudegracht 152 - Utrecht

„Opvoeding op het gebied der sexualiteit”

geschreven door Prof. Dr. A. C. Drogendijk, P. J. F. Dupuis (arts), Prof. Dr. Ir. A. F. van Leeuwen S.J., A. G. van Omme (arts), J. Reehorst, P. W. van der Vliet, Dr. J. J. A. Vollebergh, Prof. Dr. H. R. Wijngaarden, Dr. R. Zijlstra. (Uitgave N.G.C.). Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 22.

De verzekeringsindex van alle INDEXBENADERINGS-polissen is thans gesteld op het indexcijfer 1962 van het C.B.S., zijnde 127 (1961 was 123), Sinds 1958 zijn de verzekerde kapitalen verhoogd met 8,55% en in koopkracht gelijk gebleven. Wilt u hiervan meer weten, vraagt dan inlichtingen en brochures.

N.V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ

STADHOUDERSKADE 1a. AMSTERDAM Telefoon 020-18 55 55

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER - DEVENTER. Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.